

SOSIAALITYÖN NUORET TOIMEENTULOTUEN ASIAKKAAT – KUNTOUTUKSELLE SYRJÄSSÄ?

Johdanto

Nuoret ovat resurssi, jonka varaan yhteiskunnan jatkuvuus ja toimivuus rakentuvat. Nuorten hankaluudet oman paikkansa löytämisessä tarkoittavat yhteiskunnallista uhkaa, ja sen ehkäisemiseen pyritään vakavissaan kehittyneissä hyvinvointivaltioissa. Useissa Euroopan maissa on meneillään nuorten työmarkkinakansalaisuutta vahvistamaan pyrkiviä toimia, sillä taloudellinen lama alkaa aina ensin näkyä juuri nuorten työttömyytenä. Nuorisotyöttömyys oli EU:n alueella keskimäärin 22,5 prosenttia heinäkuussa 2012 (EU Youth Report 2012).

Työttömiä ja koulutusta vailla olevia nuoria pidetään yhteiskunnallisessa diskurssissa syrjäytyneinä tai syrjäytyvinä (ks. mm. Myrskylä 2011). Jyrki Kataisen hallitusohjelman yhteiskuntatakuu pyrkiikin nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen (Nuorten yhteiskuntatakuu 2013). Sen mukaan niin alle 25-vuotiaille kuin myös alle 30-vuotiaille nuorille tarjotaan tehostetusti työtä, harjoittelua, opiskelupaikkoja, työpaja- tai kuntoutuspaikkoja viimeistään kolmen kuukauden kuluessa työttömäksi joutumisesta (mt.,7). Kyse on mittavasta yhteiskunnan interventioista nuorten elämään. Pyrkimyksenä on kannustaa nuoria osallistumaan koulutukseen tai vastaanottamaan työtä – sekä kuntoutumaan.

Työttömien kannustuksen käänköpuolena on velvoittaminen, aktivointi, jota on yleisesti sovellettu maassamme noin 20 vuoden ajan

pitkäaikaistyöttömien tilanteissa. Yhteiskunta ei vain tue ja kannusta nuoria kansalaisiaan, vaan se voi myös taloudellisten pakotteiden uhalla velvoittaa heitä. Niin sanotun aktivointipolitiikan tavoitteena on vähentää sosiaaliturvan varassa elämistä ja saada kansalaisia (takaisin) palkkatyöhön tai koulutukseen. Tämän politiikan yhtenä ilmentymänä voidaan pitää niin sanottua Lex Soininvaaraa (toimeentulotuesta annetun lain 1412/1997 10 § muutos), joka tuli voimaan vuoden 2011 alusta. Sen mukaan sosiaalitoimen 18–24-vuotiaiden toimeentulotukiasiakkaiden perusosaa voidaan alentaa koulutuksesta kieltäytymisen tai sen keskeyttämisen vuoksi. Näinhän on menetelty jo aiemmin työstä kieltäytymisen suhteen. Uudistuksen ajatuksena oli, että taloudellisen uhkan avulla saadaan nuoria koulutukseen ja sitä kautta työhön.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa on tehty uudistuksen toteutusta käsittelevä tapaustutkimus yhteistyössä Helsingin kaupungin sosiaaliviraston kanssa (Palola & Hannikainen-Ingman & Karjalainen 2012). Keskeinen tulos oli, että sosiaalityöntekijät toteuttivat nuorten toimeentulotuen leikkausta koulutuksesta kieltäytymisen tai sen keskeyttämisen vuoksi hyvin harvoin ja huolella harkiten. Jos perusosaa alennettiin, syynä oli enemmänkin työstä kieltäytyminen kuin koulutuksen laiminlyönti. Kaikkiaan nuorten toimeentulotuen alennus koski Helsingin kaupungissa noin yhtä prosenttia kaikista nuorista toimeentu-

lotuen asiakkaista. Taloudellisten pakotteiden lisääminen toimeentulotuen nuorille asiakkaille osoittautui siten epätarkoituksenmukaiseksi uudistukseksi.

Tämä katsaus pohjautuu kyseisen tutkimuksen jatkopohdiskeluihin ja erityisesti sen arvioimiseen, millainen tehtävä kuntoutuksella voisi olla nuorten sosiaalitoimen toimeentulotukiasiakkaiden tilanteissa. Yhteiskuntatakuussahan kuntoutus nähdään yhtenä nuoria kannustavana tekijänä. Katsauksen tarkastelunäkökulmaa fokuoitiin työn ja koulutuksen suhteen vaikeimmassa tilanteessa oleviin 18–24-vuotiaisiin nuoriin.

Viimesijaisen perusturvan eli toimeentulotuen varassa olevilla nuorilla on aina vähintäänkin talouteen liittyviä pulmia. Tutkimuksemme (mt.) mukaan nuorten elämäntilanteiden taustalla on muun muassa perheolosuhteista johtuvaa näköalattomuutta, koulunkäyntivaikeuksia, työttömyyttä ja asumisongelmia. Usein taustalla ovat myös terveydelliset syyt (kuten fyysiset sairaudet, mielenterveyden ongelmat, oppimisvaikeudet). Samanlaisia pulmia on myös nuorilla työmarkkinatuen saajilla. Kun on tutkittu heidän ammatilliseen koulutukseen hakeutumattomuutta, syinä ovat olleet terveydelliset syyt, oppimisvaikeudet, koulukiusaaminen, maahanmuuttajataustaisuus sekä vaikeus löytää itselleen sopivaa ammattialaa (Aho ym. 2012, 264). Tässä katsauksessa tulokset herättävät kysymään, miten nuoret saavat terveystaloutta tai pääsevät työkyvyn arviointiin ja kuntoutukseen. Katsaus fokuoitiin taloudellisen ja terveydellisen leikkauspisteeseen: millainen mahdollisuus kuntoutus on talouden ja työkyvyn osalta heikossa asemassa oleville toimeentulotuen nuorille. Katsaus on luonteeltaan pohdiskeleva ja jatkotutkimuksen aiheita esille nostava.

Syrjäytymisen käsite – yhteys kuntoutukseen

Puhe syrjäytyneistä tai syrjäytyvistä nuorista on yleistynyt. Yksilöllistävä puhe fokuoitiin syrjäytymisen tarkastelun nuoren ihmisen ominaisuuksiin ja pitää häntä tavalla tai toisella vajana tai epäonnistuneena yhteiskunnan toimija-

na. Tämä on kuitenkin ontuva selitys sille, miksi suuri määrä nuoria on työn ja koulutuksen ulkopuolella. Tarkasteluun on otettava myös nuorten ympäristöt: taloudelliset, kulttuuriset ja sosiaaliset olosuhteet, joissa he elävät. Nuorten yhteiskunnallinen asema ja toimijuus ovat riippuvaisia asumisen, koulutuksen, työn ja muiden elinehtojen paikallisista rakenteista: esimerkiksi onko koulutuspaikkoja ja työpaikkoja riittävästi, onko nuorille asuntoja tai ovatko terveystaloutta- ja kuntoutuspalvelut riittäviä.

Rakenteet voivat olla syrjäyttäviä. Esimerkiksi koulutusjärjestelmä voi olla samanaikaisesti toisia nuoria yhteiskuntaan integroiva mutta toisia syrjäyttävä (liian vähän aloituspaikkoja, liian korkeat sisäänpääsyehdot). Itse asiassa syrjäytyminen on varsin kiistanalainen käsite, ja Tuula Helneen (2002) tapaan onkin huolella kiinnitettävä huomiota siihen, miten ja milloin puhumme syrjäytymisestä. Yhteiskunnalliset diskurssit ja mekanismit tuottavat toistuvasti syrjäytymisen puhetta ja siten myös toistuvasti (uudelleen) määrittelevät sen sisältöä. Tarvitaan syvempää tietoa diskurssien taustalla olevista syrjäytymistä ylläpitävistä rakenteista ja niiden toimintamekanismeista eri ikäluokkien kohdalla.

Eräissä Euroopan maissa tehdyissä nuorten syrjäytymistä arvioivissa tutkimuksissa (mm. Fahmy 2008; Mac Donald 2008; Bonvin & Moachon 2008) on toistuvasti päädytty samansuuntaisiin rakenteellisiin loppupäätelmiin: kyse on suurissa muutoksissa olevasta yhteiskunnasta, jossa nuorten on aiempaa vaikeampaa löytää omaa työmarkkinakansalaisuuttaan. Tukitoimien tulokset jäävät vaatimattomiksi ja ennen kaikkea lyhytaikaisiksi. Taustalla on yhteiskunnallisia trendejä, jotka liittyvät työn ja työpaikkojen muutokseen, makroekonomistisiin kansallisiin tavoitteisiin sekä harjoitettuun sosiaalipolitiikkaan. Talouselämän kilpailulliset rakenteet vaikeuttavat heikosti selviytyvän nuoren sijoittumista työelämään (Fahmy 2008). Hän joutuu herkästi huonosti palkattuihin ja lyhytkestoisiin työsuhteisiin, koulutus epäonnistuu, on turvauduttava sosiaali- ja työttömyysturvaan, ja niin nuori vähitellen ajautuu yhteiskunnan marginaaliin. Tutkijat (mm. Mac Donald 2008) toteavatkin,

että olisi oikeampaa puhua taloudellisesta syrjäytymisestä (economic marginalisation) ja sen mukanaan tuomista nuoren elämää rajoittavista tekijöistä kuin syrjäytyneestä nuoresta.

Taloudelliseen syrjäytymiseen kytkeytyy yleensä muitakin pulmia. Britanniassa on todettu, että taloudellisesti syrjässä olevilla nuorilla on usein vajaakuntoisuutta ja sairauksia. Työllistymisohjelmien ”tekniset” toimenpiteet eivät silloin ole riittäviä vaan tarvitaan laajalaisempia, nuoren työkykyä tukevia toimenpiteitä. (mm. Finn 2003.) Rakenteellisten kokonaisratkaisujen ohella kuntoutus voi olla yksi tukimuoto; sen avulla arvioidaan ja tuetaan nuoren työ- ja toimintakykyä ja tuodaan selkeyttä epäselviin työllistymistilanteisiin.

Suomessa 16–24-vuotias nuori voi työ- ja toimintakyvyn alenemisen vuoksi päästä Kelan ammatilliseen kuntoutukseen, jolloin hänelle maksetaan myös kuntoutusrahaa (Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutuksesta 566/2005). Jos nuorella on työnteon historiaa, myös työeläkelain mukainen kuntoutus ja kuntoutusraha voivat tulla kysymykseen, mutta käytännössä tämä vaihtoehto tulee harvoin kysymykseen (Koskenvuo ym. 2010, 35). Lain mukaan nuoren ohjaaminen ammatilliseen kuntoutukseen tulee olla ensisijaista työkyvyttömyyseläkkeeseen nähden. Ammatillisena kuntoutuksena nuori voi saada muun muassa ammattikoulutusta, työ- ja koulutuskokeiluja, kuntoutustutkimuksia.

Seuraavassa tarkastelemme käytettävissä olevien tilastotietojen, Kela/THL-yhteisrekisterin¹ ja tutkimusten avulla, miltä 18–24-vuotiaiden taloudellisessa marginaalissa olevien nuorten tilanne näyttää kuntoutusrahan ja kuntoutuksen suhteen sekä mitä tiedetään nuorten ammatillisen kuntoutuksen toteutumisesta.

Nuoret toimeentulotuen tai/ja kuntoutusrahan saajina

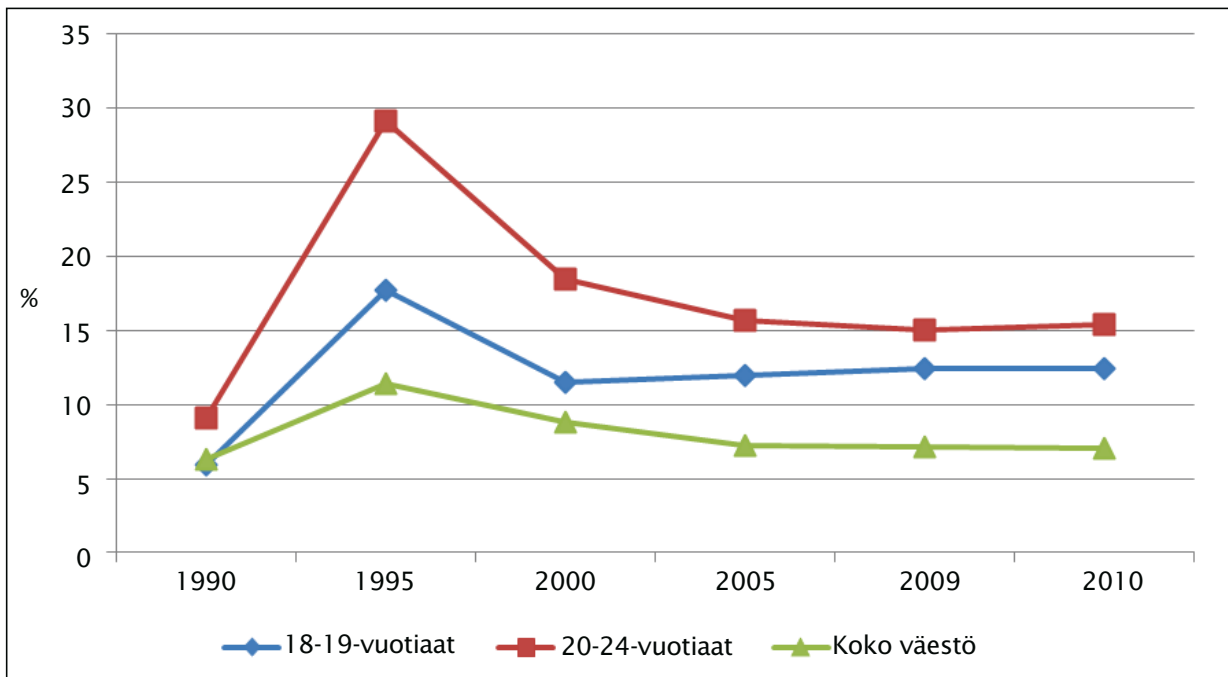
Perus- ja vähimmäisturvan² saanti on nuorilla aikuisilla muita ikäryhmiä yleisempää. Vaikka tarkastelun ulkopuolelle jätetään vahvasti ikään sidoksissa olevat opintotuki ja perheetuudet, perusturvaetuuksia saavat eniten alle 30-vuotiaat miehet ja naiset (Hannikainen-Ingman ym. 2012). Ensisijaisen perusturvan riittämättömyyden takia nuoret aikuiset joutuvat turvautumaan viimesijaiseen toimeentuloturvaan, toimeentulotukeen, muuta väestöä useammin (kuvio 1). Ikäluokan kokoon suhteutettuna 18–19-vuotiaista 12,4 prosenttia (16 857 henkilöä) ja 20–24-vuotiaista 15,4 prosenttia (50 308 henkilöä) sai toimeentulotukea vuoden 2010 lopussa. Koko väestöstä osuus oli 7 prosenttia. Tarkasteltaessa viimeistä 20 vuotta havaitaan, että 1990-luvun laman seurauksena syntyi piikki toimeentulotuen saajien määrässä. Sittemmin tuen saajien määrä lähti laskuun ja noin vuodesta 2005 tukea saaneiden määrät ovat pysytelleet suunnilleen samalla tasolla.

Koko vuoden ajan nuorilla aikuisilla on tuen saanti ollut ikäryhmän kokoon suhteutettuna vanhempia ikäryhmiä yleisempää. Toimeentulotuen saajien tuloköyhyyttä tutkittaessa on myös havaittu, että se on yleistynyt eniten juuri nuorimmissa ikäryhmissä. Vuonna 2010 tuloköyhäksi määrittyi yli 70 prosenttia toimeentulotukea saaneista alle 25-vuotiaista nuorista. 1990-luvun alussa osuus oli noin 30 prosenttia (Kuivalainen & Sallila 2012, tulossa).

Nuori voi saada kuntoutusrahaa ja kuntoutusta silloin, kun hänen työkykynsä on sairauden tai vamman vuoksi heikentynyt. Kelan kuntoutustilaston mukaan Suomessa oli 7389 kuntoutusrahaa saavaa alle 25-vuotiaista nuorta vuonna 2011. Osa tarkastelemiam-

¹Kela/THL-yhteisrekisteri tarkoittaa Kelan etuustietojen ja THL:n toimeentulotukirekisterin tietojen yhdistämistä marraskuun viimeisen päivän tilanteen mukaan. Viimeinen tällainen yhdistelty aineisto on vuodelta 2009.

² Perus- ja vähimmäisturvan käsitteiden välinen ero on jonkin verran häilyvä ja niitä käytetään monesti toistensa synonyymeina. Ehkä yleisimmin perusturvan määrittelyn perusteena on käytetty perustuslain 19 §:n 2 momentissa luettuja sosiaalisia riskejä, joiden osalta yhteiskunnan on taattava perustoimeentulon turva. Näin ollen perusturvaetuuksiin luettaisiin ainakin kansaneläke, yleinen perhe-eläke, työttömien peruspäiväraha ja työmarkkinatuki sekä sairausvakuutuksen ja vanhempainrahan vähimmäispäivärahat. Vähimmäisturvaan kuuluviksi etuuksiksi luetaan sen sijaan yleensä perustuslain 19 §:n 1 momentin viimesijaiset, perhekohtaiset ja tarveharkintaiset toimeentulotuki ja asumistuki.



Kuvio 1. Toimeentulotukea saaneet nuoret aikuiset ja koko väestö 1990–2010 (% ikäryhmästä) (Tilastoraportti 43/2011, THL)

me nuoria toimeentulotuen asiakkaita siirtyy kuntoutusrahan saajiksi. Tutkittua tietoa näistä siirtymistä ei ole. Sen sijaan käytettävissä on poikkileikkaustietoa niistä 18–24-vuotiaista nuorista, jotka saivat kuntoutusrahaa ja sekä toimeentulotukea että kuntoutusrahaa vuonna 2009. Kela/THL -yhteisrekisterin mukaan vuoden 2009 marraskuun lopussa Suomessa oli kaikkiaan 2775 kuntoutusrahaa saavaa 18–24-vuotiasta nuorta. Miehiä heistä oli 55 ja naisia 45 prosenttia. Kyseiseen ikäluokkaan kuuluvista nuorista kuntoutusrahan saajista noin 56 prosenttia (1564 henkilöä) oli alle 20-vuotiaita.

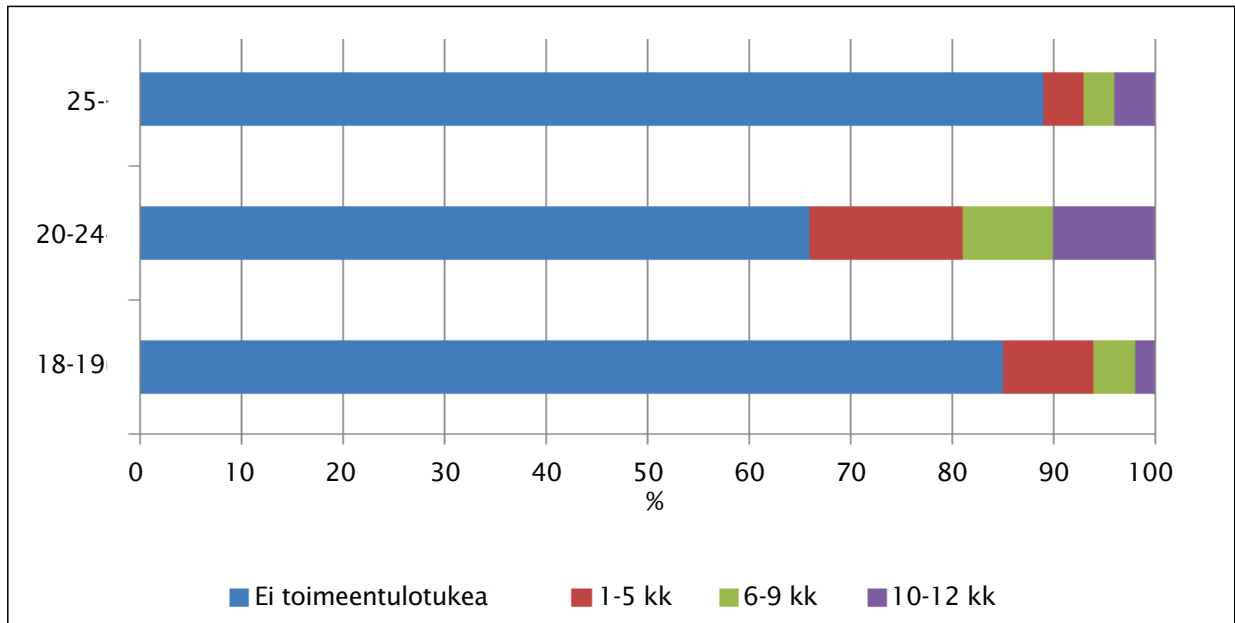
Kuntoutusrahalla olevien nuorten taloudellista pärjäämistä voidaan arvioida tarkastelemalla heidän tarvettaan toimeentulotukeen. Kuntoutusrahaa vuoden 2009 marraskuun lopussa saaneista 18–24-vuotiaista nuorista 315 eli 11,4 prosenttia sai samana ajankohtana myös toimeentulotukea.

Kuntoutusrahaa saaneilla nuorilla toimeentulotuen kesto liittyy nuoren ikään (kuvio 2). 20–24-vuotiaista kuntoutusrahan saajista noin kymmenen prosenttia (123 henkilöä) sai toimeentulotukea vuonna 2009 pitkäaikaisesti eli vähintään 10 kuukautta vuoden aikana.

Yli kolmasosa (409 henkilöä) tämän ikäisistä oli saanut toimeentulotukea ainakin yhtenä kuukautena vuoden aikana. 18–19-vuotiaista kuntoutusrahan saajista toimeentulotukea oli saanut kaikkiaan 15 prosenttia (238 henkilöä), mutta ainoastaan kaksi prosenttia (38 henkilöä) heistä oli saanut sitä vähintään 10 kuukautta vuoden aikana. 25 vuotta täyttäneisiin kuntoutusrahan saajiin verrattuna molemmissa nuorten ikäryhmissä toimeentulotuen saanti oli yleisempää, mutta 25 vuotta täyttäneissä oli suhteellisesti hieman enemmän pitkäkestoisesti tukea saaneita kuin alle 20-vuotiaissa.

Taloudellisesti tarkasteltuna kuntoutusraha ei siis takaa kaikille nuorille riittävää toimeentuloa vaan heillä on tarvetta jopa pitkäkestoiseen toimeentulotukeen. Tilapäiseen toimeentulotukeen joudutaan turvautumaan tätäkin useammin.

Oletettavasti vain pieni määrä nuorista toimeentulotuen saajista pääsee kuntoutukseen (vrt. nuorten toimeentulotuen saajien kokonaismäärä). Kaikilla nuorilla toimeentulotuen saajilla ei ole kuntoutuksen tarvettakaan, mutta ilmeisesti viimesijaisen tuen varassa olevien nuorten kohdalla kuntoutusasia tulee harvoin edes keskusteluun. Tutkittua tietoa tästä ei ole.



Kuvio 2. Toimeentulon saannin kesto kuntousrahaa saaneilla iän mukaan 2009 (%) (Kela/THL-yhteisrekisteri 2009)

Kuntoutusraha – nuorten kuntoutus

Kuntoutusrahakauden aikana nuorelle järjestetään tehostettuja toimia työkyvyn arvioimiseksi ja työhön siirtymisen mahdollistamiseksi. Miten kuntoutusrahalla ja kuntoutuksessa olleille nuorille käy? Siirtyvätkö nuoret työelämän suuntaan vai onko suuntana enemmänkin työkyvyttömyyden varmistuminen?

Kelassa on tutkittu (Koskenvuo ym. 2011) nuorten (16–25-vuotiaat) kuntoutusrahan saantia ja sen jälkeistä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä viiden vuoden (2005–2009) seurantajakson ajan. Tulosten mukaan suurin osa nuorista kuntoutusrahaa saaneista siirtyi seurannassa työkyvyttömyyseläkkeelle (51,6 %) tai työttömäksi työnhakijaksi (42,7 %). Eläketurvakeskuksen ja Kelan yhteistilastoihin perustuen on todettu, että vuonna 2009 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyi 1778 alle 25-vuotiasta nuorta. Suurin piirtein saman verran siirtyi eläkkeelle myös 26–34-vuotiaita. Kaikkiaan vuoden 2009 lopussa työkyvyttömyyseläkettä sai 20 190 ikäryhmään 16–34 kuuluvaa henkilöä, mikä tarkoittaa 1,6 prosenttia kyseisen ikäryhmän väestöstä. (Gould & Nyman 2010.)

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen

taustalla on useimmiten synnynnäisiä vammoja mutta yhä useammin myös nuorten mielenterveyteen liittyvät syyt selittävät eläkkeelle siirtymistä. Ammatillisen kuntoutuksen ja koulutuksen tukitoimet kuntoutusrahakauden aikana eivät siten johda lain tarkoituksen mukaisesti nuoria työmarkkinoille ja palkkatyöhön. Tutkijat toteavat (Koskenvuo ym. 2011), että sairauden tai vamman luonne selvästikin vaikuttaa siihen, siirtyykö nuori kuntoutusrahakauden jälkeen työkyvyttömyyseläkkeelle vai ei. Tutkimustietoa ei ole siitä, missä määrin työpaikkojen niukalla tarjonnalla, työelämän vaatimuksilla, työyhteisöjen asenteilla tai muilla riittämättömillä tukitoimilla on vaikutusta näiden nuorten siirtymiseen työelämän ulkopuolelle.

Iän myötä yhä suurempi osa nuorista ja nuorista aikuisista tulee työkyvyttömäksi masennuksen ja sen seurannaisvaikutusten vuoksi. Nuorimmassa ikäluokassa (16–24-vuotiaat) masennus on työkyvyttömyyden diagnoosina joka kahdeksannella nuorella, 25–29-vuotiaista jo useammalla kuin joka kolmannelle ja 30 vuotta täyttäneistä useammalla kuin joka toisella. Luvut herättävät monia kysymyksiä liittyen niin nuorten osatyökykyisten

asemaan työmarkkinoilla kuin mielenterveyspalveluihinkin. On esitetty, että nuorten mielenterveyspalveluissa hoitojen aloitus on viivästynyt, hoidot ovat jääneet liian lyhyiksi tai nuorten tuki ja ohjaus ovat jääneet riittämättömiksi. (Raitasalo & Maaniemi, 2011, 9.) Työ-, koulutus- ja talouselämän kilpailullisten rakenteiden koveneminen ja sen tuottamien ”tulevaisuuspainneiden” vaikutuksia nuorten mielenterveyteen voidaan vain arvailla.

Entä millaista kuntoutusta nuoret saavat kuntoutusrahakauden aikana? Kelan kuntoutustilaston (2012, 54) mukaan vuonna 2011 nuoria (16–24-vuotiaat) vajaakuntoisia ammatillisen kuntoutuksen asiakkaita oli koko maassa 5064. Näistä valtaosa sai ammatillisena kuntoutuksena ammattikoulutusta (3830); muita toimenpiteitä olivat korkeakouluopiskelu (286), ammatilliset kuntoutuskurssit (264), työ- ja koulutuskokeilut (250), vaikeavammaisten apuvälineet (213), työhönvalmennus (179) ja kuntoutustutkimus (175). Niin sanottuja kuntoutustarveselvityksiä tehtiin hyvin vähän (23) kyseessä olevan ikäluokan nuorille. Nuorten psykoterapiaa sai 2813 nuorta. Työ- ja elinkeinohallinnon ammatillisen kuntoutuksen osalta ei ole vastaavia tietoja saatavilla.

Monin eri tavoin oirehtivan nuoren pääsy Kelan ammatilliseen kuntoutukseen on käytännössä mahdotonta, ellei taustalla ole diagnosoitua sairautta, vajaakuntoisuutta tai vammaa. Psykososiaaliset ja sosiaaliset vaikeudet ovat kuntoutukseen valikoitumisessa riittämättömiä perusteita, vaikka oirehtivan nuoren myöhempi tulevaisuus rakentuu paljolti sosiaaliseen selviytymisen varaan.

Yhtenä ratkaisuyrityksenä nuorten työkyvyn tukemisessa voidaan pitää Kelan järjestämän nuorten psykoterapian lisäämistä. Tarvetta olisi selvästi myös ammatillisen kuntoutuksen eri toimenpiteiden runsaammalle käytölle: esimerkiksi kuntoutustarveselvitykset, kuntoutustutkimukset tai työkokeilut ovat sittenkin aika harvinaisia interventioita nuorten tilanteissa. Kuitenkin esimerkiksi ammattikoulutus nuorten ammatillisena kuntoutuksena voi lisätä nuoren myöhempää kuulumista työvoimaan ja siirtymät työelämän ulkopuolelta takaisin työvoimaan ovat sen myötä

mahdollisia (Lind, 2010). Siirtymien onnistuneisuutta selittää osaltaan kulloinkin vallitseva työllisyystilanne ja työn tarjonta. Nuorten kuntoutuminen – heidän opiskelunsa ja työkykynsä palautuminen – on kuitenkin aina pitkällä aikavälillä merkittävää vaikka ammatillisen kuntoutuksen välittömät vaikutukset jäisivätkin pieniksi (ks. myös Lind & Aaltonen 2009).

Nuoren toiminta- ja työkykyä arvioivaa ja vahvistavaa kuntoutuksellista orientaatiota tarvitaan syrjäytymisen varhaisissa vastatoimissa. Jos kuntoutus auttaa nuorta alentuneen työkyvyn tilanteissa kiinnittymään työn ja koulutuksen yhteisöihin, toimii kuntoutus merkityksellisenä työelämään siirtymisen väylänä niin yksilön kuin yhteiskunnan kannalta. Ammatillisen kuntoutuksen kohdentumista, interventioita ja niiden vaikutuksia olisi tarpeen tutkia monissa vaikeuksissa olevien nuorten näkökulmasta. Jo viitisen vuotta sitten on esitetty esimerkiksi kuntoutustutkimusten laajempaa soveltamista tärkeiden siirtymien – kuten peruskoulusta ammatillisiin opintoihin tai ammatillisesta koulutuksesta työelämään – yhteydessä silloin, kun nuorella on näissä kriittisissä vaiheissa toimintakyvystä aiheutuvia vaikeuksia. On myös esitetty, että nuoren sosiaaliseen toimintakykyyn liittyvät vaikeudet tulisi nykyistä selkeämmin hyväksyä kuntoutuksen perusteeksi. (Syrjäytymisvaarassa olevien ...2007, 69.) Yhteiskuntatakuun myötä tämä peruste tulee oletettavasti yhä ajankohtaisemmaksi.

Nuorten toimijuuden pohdintaa

Nuorten työmarkkinakansalaisuus on suhdanneherkkää ja tämä ilmenee heidän työllisyystilanteensa epävakautena erityisesti laman olosuhteissa. Yhä tukalammaksi tulee niiden nuorten tilanne, joilla on työhön tai koulutukseen liittyvien vaikeuksien taustalla alentunut työ- ja toimintakyky. Nuorten taloudelliset ja terveydelliset selviytymisongelmat näkyvät nuorten toimijuuden eriarvona yhteiskunnassa. Sosiologisesti toimijuus on tietoista osallistumista ja mukaan menemistä. Lisäksi se on tietoisuutta omasta asemasta ja

siihen liittyvistä vapauksista ja velvollisuuksista yhteiskunnassa (Sulkunen 2012; Törrönen 2001). Toimijuuden eriarvon siemeniä on niissä sosiaalisissa rakenteissa, joissa nuori kasvaa ja elää. Tukea ja vastaantuloa tarvitaan varsinkin rakenteellisella tasolla (kuten koulutus, toimeentulo, työmarkkinat) mutta myös yksilön arjessa. Kuntoutus voisi olla, yhteiskuntatakuun hengessä, nykyistä paljon pontevampi ja keskeisempi tuki taloudellisesti ja terveydellisesti eriarvoistuvilla nuorilla.

Kuntoutuksen vaikutukset ovat aina rajallisia, mutta ne voivat olla niin yksilön kuin yhteiskunnankin kannalta merkityksellisiä. Työ- ja toimintakyky on nuoren toimijuuden yksilöllistä pääomaa, ja siihen voidaan vaikuttaa myös kuntoutuksella. Tarvitaan jatkotutkimusta muun muassa seuraavista teemoista: kuntoutusjärjestelmän toimivuus työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten tilanteissa, nuorten ammatillinen/sosiaalinen kuntoutus ja yhteiskuntatakuu, sekä kuntoutuksen kannusteet ja nuoren toimeentulo. Olisi myös syytä arvioida maamme kuntoutuspolitiikkaa: onko meillä sellaista – ja miten se ottaa huomioon terveydellisesti, taloudellisesti ja työmarkkinallisesti syrjässä olevaa nuorta sukupolvea?

YTT, dosentti Vappu Karjalainen, erikoistutkija, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

VTM Katri Hannikainen-Ingman, tutkija, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Lähteet

Aho S, Pitkänen S, Vanttaja M (2012) Nuorten työmarkkinatukioikeus ja koulutukseen hakeutumisen. Työmarkkinatuen saamisen edellytyksenä olevan kouluttautumisvelvoitteen arviointitutkimus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 3/2012.

Bonvin J-M, Moachon E (2008) Social integration policies for young marginalized: a capability approach. *Social Work & Society*, Volume 6, Issue 2, 2008: 296-305.

Fahmy E (2008) Tackling youth exclusion in the UK: challenges for current policy and practice. *Social Work & Society*, Volume 6, Issue 2, 2008:279-288.

Finn D (2003) The “employment-first” welfare state:

lessons from the New Deal for young people. *Social Policy & Administration* Vol. 37, No. 7, December 2003: 709-724

Gould R & Nyman H (2010) Nuorene työkyvyttömyyseläkkeelle. *Työeläke* 5/2010: 14-15

Hannikainen-Ingman K, Hiilamo H, Honkanen P, Kuivalainen S, Moisio P (2012) Perus- ja vähimmäisturvan yleisyys ja päällekkäisyys 2000–2009. Kelan tutkimusosasto, Nettityöpapereita 33/2012.

Kela/THL-yhteisrekisteri 2009.

Kelan kuntoutustilasto 2011. Suomen virallinen tilasto. Sosiaaliturva 2012. Kela.

Koskenvuo K, Hytti H, Autti-Rämö I (2011) Seuranta-tutkimus nuorten kuntoutusrahasta ja työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisestä. *Kuntoutus* 3/2011: 22–30.

Kuivalainen S, Sallila S (2012) Toimeentulotuen saajien köyhyys ja toimeentulotuen köyhyyttä vähentävä vaikutus 1990–2010. Tulossa.

Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutuksesta 566/2005

Laki toimeentulotuesta 1412/1997

Lind J (2010) Ammattikoulutusta Kelan kuntoutuksena vuonna 2003 saaneiden työ- ja eläketilanteen rekisteriseuranta vuosina 2003–2006. Kelan tutkimusosasto, Nettityöpapereita 17/2010.

Lind J & Aaltonen T (2009) Nuorilla opiskelu- ja työkyky paranevat ka masennuslääkitys vähenee psykoterapiakuntoutuksen jälkeen. Kelan tutkimusosasto, Nettitartikkeita 3/2009.

Mac Donald R (2008) Disconnected youth? Social exclusion, the “underclass” & economic marginality. *Social Work & Society*, Volume 6, Issue 2, 2008: 236–248

Myrskylä P (2011) Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 12/2011.

Nuorten yhteiskuntatakuu 2013. TEM- raportteja 8/2012.

Palola E, Hannikainen-Ingman K, Karjalainen V (2012) Nuoret koulutuspuudokkaat sosiaalityön asiakkaina. Tapaustutkimus Helsingistä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 29/2012.

Raitasalo R, Maaniemi, K (2011) Nuorten mielenterveyden häiriöiden aiheuttamat sairauspoissaolot ja työkyvyttömyys vuosina 2004–2009. Kelan tutkimusosasto, Nettityöpapereita 23/2011.

Syrjäytymisvaarassa olevien vajaakuntoisten nuorten kuntoutustarpeen arviointi. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 73/2007.

Toimeentulotuki 2010. Tilastoraportti 43/2011. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.